

- ³⁶ E. KUNA. Trnava. In: *Naše Slovensko*, roč. 1, 1908, č. 6, s. 264 – 267; Maďari ve vlastním zrcadle. In: *Naše Slovensko*, 1908, roč. 1, č. 7, s. 307 – 311; Židovská půda v Uhrách. In: *Naše Slovensko*, 1909, roč. 2, č. 4, s. 171 – 173; Pezinek. In: *Naše Slovensko*, 1909, roč. 2, č. 5, s. 205 – 208; Zrušení poddanstva v Uhorsku. In: *Naše Slovensko*, 1909, roč. 3, č. 1, s. 23 – 26; Slovenská povest. In: *Naše Slovensko*, 1910, roč. 3, č. 8, s. 304 – 305.
- ³⁷ Professor Eduard Krajčák. In: *Posol Božského Srdca Ježišovo*, 1924, roč. 28, č. 6, s. 212.
- ³⁸ Krajčák mal zrejme na mysli *Amerikánsko-slovenské noviny*, ktoré vydával Rovnianek.
- ³⁹ Jednota. Katolícky kalendár na priestupný rok 1904. In: *Literárne listy*, 1904, roč. 14, č. 5, s. 24.
- ⁴⁰ Slovenský národný archív v Bratislave, fond Pavel Blaho, inv. č. 378, šk. č. 8. List z 26. februára 1903.
- ⁴¹ Rok 1906 nie je nijako overený. Poznámky písala s najväčšou pravdepodobnosťou Anna Krajčáková tesne pred smrťou svojho manžela, ktorý si už nemusel detaily spoľahlivo pamätať. CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák, šk. 1, inv. č. 2. Súpis vlastných prác (nedatovaný).
- ⁴² Bohumilovi Černovi (1853 – 1923) nie je v biografickom lexikóne venované samostatné heslo. Je uvedený len v biogramoch svojich príbuzných ako syn evanjelického kňaza Karola Ľudomila (Drahotína) Černa a ako otec právnika a publicistu Ľudovíta. *Biografický lexikón Slovenska 2*. Martin: SNK, 2004, s. 143 – 144. Možno bol zamestnancom riaditeľstva prístavu v Budapešti, pretože na jeho listoch, adresovaných Krajčákovi, je odtlačok pečiatky s kruhopolisom „A BUDAPESTI ÁLLAMI TÉLI KIKÖTÖK M. KIR. KEZELŐSÉGE“ (Riaditeľstvo štátneho zimného prístavu Uhorského kráľovstva v Budapešti). CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák. Korešpondencia, šk. 1, inv. č. 5. Listy od Bohumila Černa z roku 1912.
- ⁴³ CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák. Korešpondencia, šk. 1, inv. č. 5. Listy od Bohumila Černa z roku 1912.
- ⁴⁴ Súťaž vypísal Národný slovenský spolok v USA. Práce mali byť odovzdané do 10. augusta 1912. Prvou cenou mala byť finančná odmena v hodnote 150 dolárov. Pozri rubriku Literatúra a v nej Súbeh. In: *Dennica*, 1912, roč. 14, č. 16, s. 151 – 152.
- ⁴⁵ A. P. Mamatej (i Mamatej; 1870 – 1923) bol krajanský pracovník, politik, diplomat a redaktor v USA. Od roku 1911 bol predsedom Národného slovenského spolku. Patril k zakladateľom Slovenskej ligy v Amerike, ktorej predsedom bol v rokoch 1911 – 1920. Signatár a spoluautor Clevelandskaja signatár Pittsburskej dohody. In: *Biografický lexikón Slovenska 6*. Martin: SNK, 2017, s. 137 – 138.
- ⁴⁶ Archív Spolku sv. Vojtecha v Trnave, fasc. 86E, č. 105. List E. Krajčáka J. Pöstényimu z 31. 5. 1921 a č. 106, List E. Krajčáka J. Pöstényimu z 29. 10. 1921.
- ⁴⁷ First Catholic Slovak Union v Independence (Ohio, USA), Slovak Institute v Clevelande (Ohio), The Historical Society of Pennsylvania vo Philadelphii (Pennsylvania, USA).
- ⁴⁸ PhDr. Martin Votruba, PhD. (†) z University of Pittsburgh (Pennsylvania), profesor Mark Stolarik z University of Ottawa v Kanade, Gerald J. Sabo SJ, Ph. D. z John Carroll University v Clevelende.
- ⁴⁹ National Czech and Slovak Museum and Library v Cedar Rapids (Iowa, USA), Middletown Public Library.
- ⁵⁰ PAUČO, Jozef. *75 rokov Prvej katolíckej slovenskej jednoty*. Cleveland: Prvá katolícka slovenská jednota, 1965. HALAŠA, Pavel – CHORVÁT Samuel. *Provizórny súpis americkej krajanskej tlače*. Martin: Matica slovenská, 1969. ČULEN, Konštantín. *Slovenské časopisy v Amerike*. Cleveland: Prvá katolícka slovenská jednota, 1970.
- ⁵¹ CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák, šk. 1, inv. č. 2. Súpis vlastných prác (nedatovaný).
- ⁵² CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák. Korešpondencia, šk. 1, inv. č. 13. Listy od Oszkára Jásziho z 12. 4. 1915 a 10. 8. 1915.
- ⁵³ CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák, šk. 1, inv. č. 2. Súpis vlastných prác (nedatovaný).
- ⁵⁴ *Slovenský biografický slovník 3*. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 228. ZACHAR, Ľudo. Profesor Eduard Krajčák. In: *Slovák*, roč. 22, č. 61 (14. 3. 1940), s. 24.
- ⁵⁵ CSVZML v Košiciach, fond Eduard Krajčák, šk. 1, inv. č. 36. Žiadosť o miesto tlmočníka z mája 1914.
- ⁵⁶ KRAJČÁK, Eduard. *Prukárstvo*. Košice: Viena, 2018
- ⁵⁷ Slovenská národná knižnica – Literárny archív, fond Ľ. V. Riznera. Listy E. Krajčáka Ľ. V. Riznerovi, sign. M 89 B 26. List (podľa spracovateľa) z 19. júna 1902, podľa obsahu asi až z roku 1912.

PREKLAD AKO ZÁPAS O PRIESTOR

(Niekoľko poznámok k prekladaniu Miltonovho Strateného raja)

Prof. PhDr. Marián Andričík, PhD.*

Jednu z kníh, ktoré mi za roky potulovania sa medzi pultmi kníhkupectiev a policami knižníc na nich chýbali, bol nepochybne Miltonov *Stratený raj*. Nie *Paradise Lost* ani *Ztracený ráj*, ale *Stratený raj* – jeho slovenské znenie. Zároveň som mal pocit, že v kultúre, ktorá sa pokladá

za vyspelú, by takéto dielo nemalo chýbať. Aj to bol jeden z dôvodov, prečo som sa napokon, najprv len tak skusmo, potom záväzne, rozhodol tento skvost svetovej literatúry preložiť. Takáto práca nie je iba skúškou prekladateľských schopností, ale do značnej miery aj zrelosti a vyspelosti cieľového jazyka. Tu treba povedať, že napriek ťažkostiam vyplývajúcim z rozdielnej typologickej príslušnosti jazykov je pre prekladateľa neoceniteľnou pomocou vedomie, že sa naozaj má o čo oprieť, že

* Filozofická fakulta UPJŠ, Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie, Košice
e-mail: marian.andricik@upjs.sk

má k dispozícii moderný, bohatý jazyk, schopný vyjadriť myšlienkové bohatstvo a poetické kvality originálu. Vedomie, že nemusí, tak ako prvý český prekladateľ *Strateného raja* Josef Jungmann začiatkom 19. storočia, hľadať a vymýšľať neologizmy, z ktorých mnohé pomáhali utvárať podobu moderného českého jazyka.

John Milton (1608 – 1674) patril medzi tých autorov, ktorých osobný život a dielo boli úzko previazané s dejinami celej krajiny. Narodil sa do čias, keď zlatý vek panovania kráľovnej Alžbety I. bol už minulosťou a Anglicko čakalo ťažké obdobie občianskych vojen, ktoré vyvrcholilo popravou kráľa Karola I. v roku 1649 a nastolením republiky pod vedením tzv. lorda protektora Olivera Cromwella. Práve v jeho administratíve dostal Milton post sekretára pre cudzie jazyky; jeho úlohou bolo okrem iného vysvetľovať európskym mocnostiam kroky Cromwellovej vlády a angažovať sa v diplomatických záležitostiach. Na tomto poste mohol zúročiť svoje vzdelanie, neobyčajné jazykové znalosti i literárny talent. Obnovenie monarchie v roku 1660 znamenalo pre Milтона, vtedy už slepého (o zrak prišiel v roku 1652), utiahnutie sa do ústrania a venovanie sa literárnej činnosti, z ktorej vzišlo jedno z kľúčových diel svetovej literatúry – *Stratený raj*.

Americký literárny kritik Harold Bloom videl jedinečnosť *Strateného raja* v tom, že mieša shakespeareovskú tragédiu, vergíliovský epos a biblické prorocstvo. Tri ingrediencie, ktoré – pomyslel som si – majú rozhodne potenciál zarezonovať aj v slovenskom prostredí. Preto niekedy na prelome leta a jesene 2016 padlo rozhodnutie toto dielo preložiť. Keďže môj priateľ Peter Milčák, majiteľ levočského vydavateľstva Modrý Peter, ktorého som oslovil, či by do tohto projektu nešiel so mnou, neváhal ani chvíľu, zostávalo „už len“ prehrýzť sa 10 565 blankversmi (desaťslabičnými veršami jambického spádu), doplniť poznámkový aparát, kalendárium a doslov. Preklad čerpá z kanonizovaného druhého vydania *Strateného raja* z roku 1674, ktoré Milton oproti prvému vydaniu z roku 1667, obsahujúcemu desať kníh, rozdelil podľa vzoru Vergíliovej *Aeneidy* do dvanástich kníh a pridal niekoľko veršov.

Najväčším problémom pri prekladaní viazanej poézie z anglického do slovenského jazyka je tzv. sémantická hustota jazyka, inými slovami počet významových jadier, ktorý sa do daného veršového rozmeru zmestí. Keďže slovenčina – podobne ako iné slovanské jazyky – má vzhľadom na dlhšiu priemernú slabičnú dĺžku slova nižšiu sémantickú hustotu ako angličtina, je logické, že napĺňanie daných desiatich slabík verša významom pri rozhodnutí zachovať veršový rozmer i počet veršov originálu bude ustavičným zápasom prekladateľa o priestor. Popri skutočnosti, že prekladateľ sa tak stáva „lovcom“ jednoslabičných slov (a to nielen z priestorových, ale aj z rytmických dôvodov) a usiluje sa uprednostňovať kratšie synonymá, pri preklade vyše trisťpäťdesiatročného textu s biblickou tematikou je nevyhnutné vytýčiť si priestor v rámci jazyka tak, aby výsledný text na jed-

nej strane nepôsobil na súčasného čitateľa priveľmi archaicky, ale na druhej strane mu prílišná modernizácia či aktualizácia neublížila.

Netreba zabúdať, že ide o epos tematicky čiastočne naviazaný na prvú knihu *Starej zmluvy*, od ktorej by sa nemal ani jazykovo priveľmi vzdalovať. Hoci nejde, samozrejme, o doslovné citáty z *Biblie*, ale o básnické stvárnenie biblickej tematiky, slovenský preklad *Strateného raja* vznikol v ustavičnej konfrontácii s textom *Biblie*, najmä s jej najnovším, ekumenickým prekladom. Okrem knihy *Genezis* Milton v texte odkazuje najmenej na ďalších päťdesiat kníh *Biblie*, čo je vedno s ďalšími odkazmi na význačných antických básnikov (Homér, Vergílius, Ovídius, Horácius) či mysliteľov (Platón, Aristoteles, Plínius Starší, Josephus Flavius) a s rozsiahlou prezentáciou Miltonových vedomostí z teológie, histórie, geografie, astronómie alebo astrológie dobrým dôvodom na rozsiahly poznámkový aparát, ktorý je pri takýchto dielach očakávaný a nevyhnutný. Súčasný prekladateľ má pritom oproti svojim dávnejším predchodcom nespornú výhodu v tom, že text *Strateného raja* medzitým prešiel mnohými komentovanými vydaniaми či prekladmi, ktoré môže využiť práve v poznámkovom aparáte. Na mnohé alúzie ukryté v texte *Strateného raja*, ktoré mohli byť vtedajším čitateľom, zaiste v klasickej filológii vzdelanejším, ako sme dnes my, zjavnnejšie, v súčasnosti možno poukázať predovšetkým vo forme vysvetlivky. To sa, pravda, týka, nielen odkazov na klasickú literatúru, ale aj viac či menej skrytých narážok na súdobé politické pomery. Milton ako republikán a odporca monarchie totiž do textu *Strateného raja* zašifroval viacero odkazov na spôsob života kráľovského dvora po nástupe Karola II. na trón. Jeho neortodoxné teologické názory, spočiatku blízke kalvinizmu, neskôr čerpajúce aj z iných koncepcií, mohli byť jedným z dôvodov, prečo katolícka cirkev umiestnila v roku 1772 *Stratený raj* na index zakázaných kníh, kde zostal až do začiatku 20. storočia.

Hľadanie najvhodnejších slov pri napĺňaní metrických požiadaviek originálu ide pri preklade *Strateného raja* ruka v ruke s hľadaním takého ich usporiadania, ktoré na čitateľov nebude pôsobiť obmedzujúco. Miltonov pôvodný jazyk je totiž neobyčajne komplikovaný, čo je dané najmä silným vplyvom syntaxe latinčiny, jazyka, ktorý Milton používal vo svojej funkcii i vo svojich prozaických traktátoch. K jeho podobe či neskoršiemu vplyvu na rozvoj anglického literárneho jazyka sa rezervovane stavali kritici aj básnici ako Samuel Johnson, John Keats či Thomas Stearns Eliot; a ak jestvuje pri preklade nevyhnutnosť v niečom Miltonov jazyk modernizovať, je to práve rovina syntaxe. Slovenčina so svojím voľným slovosledom na to pritom vytvára pomerne dobré podmienky. Zároveň je potrebné vzhľadom na uvedený deficit slovenčiny využiť také prostriedky kondenzácie výrazu, aby boli sémantické straty čo najmenšie a aby získaná rytmická úspora nešla na úkor hladkého štýlu. To už však nech zhodnotia čitateľa, kritika a čas.